

УДК 372.891

Ольга Бурла, старший преподаватель

e-mail: olga-dnestr2008@mail.ru

Приднестровский государственный университет имени Т.Г. Шевченко,

г. Тирасполь

ИЗУЧЕНИЕ РЫНКА ТРУДА И ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ

В статье рассматриваются особенности изучения рынка труда и занятости населения в курсе «Экономическая и социальная география» в общеобразовательных учреждениях. Проведён сравнительный анализ изучения названной темы в школах Молдовы, Приднестровья, России и Украины. Предложен собственный вариант изучения понятий и показателей рынка труда и занятости населения.

Ключевые слова: методика преподавания географии, трудовые ресурсы, экономически активное население, безработные, баланс трудовых ресурсов.

Ольга Бурла

ВИВЧЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглядаються особливості вивчення ринку праці та зайнятості населення у курсі «Економічна і соціальна географія» в загальноосвітніх закладах. Проведено порівняльний аналіз вивчення означеної теми у школах Молдови, Придністров'я, Росії та України. Запропоновано власний варіант вивчення понять і показників ринку праці та зайнятості населення.

Ключові слова: методика викладання географії, трудові ресурси, економічно активне населення, безробітні, баланс трудових ресурсів.

Olga Burla

STUDY OF THE LABOR MARKET AND POPULATION EMPLOYMENT IN THE SCHOOL COURSE OF SOCIO-ECONOMIC GEOGRAPHY

The article examines the peculiarities of studying the labor market and employment of the population in the course «Economic and social geography» in general education institutions. Differences in the approaches to the interpretation of the concepts content, the volume and submission of material are shown, shortcomings in the text of manuals of different authors are revealed.

The analysis of the textbooks on economic and social geography used in the general educational institutions of Moldova, Russia, Ukraine shows that the fundamental elements of the labor market are not studied at the proper level (or absent as a subject of study), not only in the sections on the geography of the population, but even in sections reflecting the geography of the economy. Textbooks on economic and social geography for general educational institutions contain incomplete, fragmentary, non-systematic, and often inaccurate information about the labor market and employment of the population. The links with the demographic situation, features and prospects for the development of economic systems of individual countries and their regions are not sufficiently reflected. Many textbooks do not provide specific data characterizing the labor market and employment of the country's population, its large territorial units, economic and administrative areas.

We consider it advisable to supplement the content of textbooks with the necessary logically and systematically constructed information on labor resources, using clearly defined concepts: «labor resources», «able-bodied population», «able-bodied age», «labor market», «unemployment» and its forms, «employment structure», «employment level», «economically active population», «economically inactive population», «employed population», «labor balance».

The author offers her own version of the concepts study, indicators of the labor market and employment of the population. Important indicators that characterize the labor market of individual countries include: a) the proportion of persons engaged in material production; b) the proportion of persons engaged in material production to the total population; c) the general coefficient of demographic burden, reflecting the number of dependents per employed person; d) the load factor of pensioners, reflecting the number of pensioners per 1.000 employees; e) the level of national labor productivity.

Keywords: methods of teaching geography, labor resources, economically active population, unemployed, balance of labor resources.

Введение, постановка проблемы. В условиях переходного периода построения рыночной экономики на постсоветском пространстве одной из важных тем в школьном курсе социально-экономической географии является «Рынок труда и занятость населения». Наиболее актуальными являются такие понятия, как «экономически активное население», «занятость населения» и «безработица», взамен используемого ранее (до начала 1990-х гг.) понятия «рабочая сила».

Занятость — важнейший показатель функционирования экономики, благосостояния народа. Уровень

занятости, безработицы, структура занятости — важные макроэкономические показатели. Однако данная тема рассматривается авторами учебников по социально-экономической географии по-разному, подчас упускается важная информация.

Целью данной статьи является проведение анализа содержания изучаемой темы в учебниках России, Украины и Молдовы, а также рассмотрение предложений по её изучению.

Изложение основного материала. А.И. Алексеев и В.В. Николина [1] дают развёрнутые определения

понятий «трудовые ресурсы», «экономически активное население», «рынок труда». При этом отсутствует объяснение содержания таких понятий, как «безработица», «баланс трудовых ресурсов», «движение занятого населения», «структура занятого населения», «демографическая нагрузка». Не представлены и основополагающие показатели — «общая численность занятых», «доля занятых в общей численности населения», «уровень безработицы».

Учебник по географии России для 8-го класса [3] содержит подробную трактовку понятий «рынок труда», «занятость населения», «безработица». В то же время ряд существенных понятий, характеризующих рынок труда и занятость населения, не нашли отражения в рассматриваемом издании. В аналогичном учебнике для 9-го класса в предлагаемом плане изучения географических районов России [4] в пункте 5 предусмотрено рассмотрение особенностей рынка труда и занятости населения. Однако при непосредственной характеристике конкретных районов практически отсутствуют сведения о специфике их рынка труда и занятости населения, за исключением несистемных фрагментарных сведений, например, по Москве и Подмосковию [4].

В.П. Максаковский при изложении содержания темы «География населения мира» [7] выделяет только одно понятие — «экономически активное население», сущность которого отражена недостаточно точно.

Е.М. Домогацких [5] приводит неточное определение понятия «трудовые ресурсы», осуществляет анализ структуры занятого населения и безработицы, не раскрывая сущности рассматриваемых понятий. На приемлемом уровне раскрывается только сущность понятия «рынок труда».

В.П. Дронов, В.Я. Ром [6] фактически не рассматривают ни одного понятия и показателя, относящегося к рынку труда.

О.А. Бахчиева [2] приводит ограниченный перечень понятий, характеризующих рынок труда. При этом отсутствует какая-либо логическая последовательность изложения этих понятий. Например, первоначально приводится понятие «отраслевая структура занятости», далее — «экономически активное население» и лишь в завершении темы — «трудовые ресурсы». В рубрике «Вопросы и задания» предлагается обосновать необходимость соблюдения «баланса трудовых ресурсов». При этом в основном тексте отсутствует понятие «баланс трудовых ресурсов».

В.Н. Холина даёт подробную характеристику многих показателей, характеризующих население, — численность, плотность, естественное движение, миграции, возрастная структура, расселение. При этом полностью отсутствуют сведения о понятиях и показателях, характеризующих рынок труда [9].

С.А. Чубарэ приводит [10] лишь термины «занятое население», «трудоспособное население», «безработные», «трудовые ресурсы», «экономиче-

ски активное население», не раскрывая сущности перечисленных понятий. При этом ставит знак равенства между понятиями «трудовые ресурсы» и «трудоспособное население», «занятое население» и «экономически активное население». Также проводится неполное и не соответствующее правовому пониманию понятие «безработные».

А.И. Сиротенко [8] рассматривает содержание двух понятий — «трудовые ресурсы» и «рынок труда». Также использует термин «безработные», но не раскрывает его сущность. В рубрике «Вопросы и задания» предлагается ответить на вопрос: «Какие изменения в структуре занятости населения произойдут на Украине в перспективе?», но сущность понятия «структура занятости» не рассматривается в тексте параграфа.

Проведённый анализ учебников по экономической и социальной географии, используемых в общеобразовательных учреждениях Молдовы, России, Украины, свидетельствует о том, что основополагающие элементы рынка труда не изучаются на должном уровне (или отсутствуют как предмет изучения) не только в разделах, посвящённых географии населения, но и в разделах, отражающих географию хозяйства.

Трудовые ресурсы чаще всего не фигурируют среди факторов социально-экономического развития. Между тем, они являются основным элементом производительных сил и главным предъявителем спроса в любой стране, в регионах, муниципалитетах, экономических системах. Они также включают управленческий персонал локального, муниципального, регионального, общегосударственного и международного уровня. Рынок труда во всех странах мира — один из главных объектов общегосударственного, регионального и муниципального управления. Межгосударственная миграция рабочей силы — важнейшая сфера международного регулирования.

Между тем, учебники по экономической и социальной географии для общеобразовательных учреждений содержат неполную, фрагментарную и несистемную, а часто — неточную информацию о рынке труда и занятости населения. Также недостаточно отражены его связи с демографической ситуацией и особенностями и перспективами развития экономических систем отдельных стран. Во многих учебниках не приводятся конкретные данные, характеризующие рынок труда и занятость населения.

Считаем целесообразным имплементировать в учебники по экономической и социальной географии для общеобразовательных учреждений следующую системную информацию, характеризующую рынок труда и занятость населения.

Труд — это целесообразная деятельность людей, направленная на видоизменение предметов природы для удовлетворения своих потребностей.

С точки зрения отношения к трудовой деятельности население делят по возрасту на три группы:

1) дорабочий вік (младше трудоспособного); 2) робочий вік (трудоспособний); 3) послерабочий вік (старше трудоспособного).

Населення країни (регіону, поселення), спосібне до трудової діяльності, складає **трудова ресурси** країни (регіону, поселення). Переважаючу частину трудових ресурсів складає **трудоспособне населення в трудоспособному віці**. **Трудоспособний вік** – законодавчо встановлений віковий інтервал, даючий право участі в матеріальному виробництві або сфері послуг. В розвинених країнах з великою тривалістю життя (наприклад, США, ФРН, Японія) він варіює від 14 до 67 років. В Придністров'ї та Росії він різний для чоловіків (від 16 до 59 років) та жінок (від 16 до 54 років), в Молдові він складає для жінок 16-58 років, для чоловіків – 16-63 роки.

В склад трудових ресурсів включають і осіб, не досягли трудоспособного віку (підлітків), але вже зайнятих в господарстві, а також осіб пенсійного віку, продовжують працювати.

Для участі в господарській діяльності трудові ресурси повинні мати певні характеристики, які відображають **якість трудових ресурсів**. До якісних показників можна віднести психофізичний стан, фізичний розвиток, здоров'я, освітній і кваліфікаційний рівень (володіння професійними навчальними здібностями, знаннями, навчальними і навчальними). Якість трудових ресурсів включає також здатність переучуватися, отримувати нові знання і навчальні.

Кількість робочої сили характеризує **величину пропозиції**, а кількість робочих місць – **обсяг попиту**. Відношення між попитом і пропозицією робочої сили формує **ринок праці**. Важливими характеристиками ринку праці є **ціна робочої сили**, територіальні і хронологічні особливості пропозиції та попиту на трудові ресурси, показники **трудової активності (рівня зайнятості), структури зайнятих** (розподіл зайнятих за секторами, сферами, галузями та умовами економічного життя) і **ефективності зайнятості**.

В залежності від участі в економічній діяльності трудові ресурси поділяються на **економічно активне населення (ЕАН)** і **економічно неактивне населення (ЕНН)**. ЕАН включає зайняте населення і офіційно зареєстрованих безробітних.

Зайняте населення включає: 1) найманих працівників; 2) осіб, самостійно забезпечують себе працею (індивідуальні підприємці, фермери); 3) роботодавців.

Доля зайнятих (в %) в загальній чисельності трудових ресурсів відображає **рівень зайнятості (показник економічної ефективності зайнятості)**. До показників рівня зайнятості слід також віднести частку ЕАН або зайнятих в загальній чисельності населення.

Частина незайнятого населення має статус безробітних. **Безробітний** – трудоспособний громадянин, не досягли пенсійного віку, не маючи роботи та зарплати по незалежних від нього причинах. Він зареєстрований в службі зайнятості (на біржі праці) як особа, що шукає роботу, і до якої ця служба (біржа) не зробила пропозицій відповідної роботи. Безробітний зазвичай отримує **пособу по безробіттю** – тимчасову грошову допомогу на період відсутності роботи. Безробітні активно займаються пошуком роботи і готові приступити до роботи.

Безробітність обумовлена перевищенням кількості осіб, що хочуть знайти роботу (пропозиції робочої сили), над кількістю наявних робочих місць (попитом на робочу силу), відповідних профілю та кваліфікації претендентів на ці місця.

Безробітних включають в ЕАН, так як вони активно шукають роботу і при її наявності готові приступити до її виконання. **Офіційний рівень безробітності** визначається як частка (в %) офіційно зареєстрованих безробітних в загальній чисельності ЕАН.

Виділяють наступні **форми безробітності**:

а) **естественную**, пов'язану з зміною місця проживання населення, з бажанням змінити місце роботи;

б) **добровільную**, коли люди по певних причинах не хочуть працювати;

в) **вынужденную**, коли відбувається скорочення робочих місць внаслідок автоматизації виробництва, закриття певних підприємств;

д) **скрытую**, коли працівника не звільняють, але скорочують робочий день або відправляють в примусовий відпустку за свій рахунок з збереження робочого місця.

Окрім безробітних існують групи населення в трудоспособному віці, які не беруть участі в господарській діяльності. Вони складають **економічно неактивне населення**, до якого входять: а) працюючих за межами країни; б) зайнятих в неформальному секторі господарства; в) тимчасово не працюючих, але проживаючих в країні. Серед них можна виділити:

а) учасників та студентів в трудоспособному віці, що відвідують денні навчальні заклади;

б) осіб, що отримують пенсії за заслуги перед країною, на пільгових умовах, по інвалідності;

в) осіб, зайнятих веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми;

г) осіб, що намагалися знайти роботу і перестали її шукати;

д) інших осіб, у яких відсутня потреба працювати.

Для аналізу **структури зайнятості** використовують показники, що відображають абсолютну кількість та частку зайнятого населення (в %) за видами діяльності, галузями, секторами, видами власності, по країнам, регіонам та поселенням.

Для оценки степени обеспечения трудовыми ресурсами (поселения, региона, страны), а также особенностей их распределения составляют **баланс трудовых ресурсов**, который отражает соотношение между ресурсами и распределением рабочей силы. Ресурсная часть баланса включает население в трудоспособном возрасте (за исключением лиц, по психофизиологическим и другим параметрам не способных к труду), рабочих-иммигрантов, лиц послерабочего (пенсионного) возраста, желающих продолжать работу, и подростков, не достигших трудоспособного возраста, желающих участвовать в трудовой деятельности.

К важным показателям, характеризующим рынок труда отдельных стран и их территорий, также можно отнести:

а) **долю лиц, занятых в сфере материального производства и в непромышленной сфере;**

б) **долю лиц, занятых в сфере материального производства**, от общей численности населения;

в) **общий коэффициент демографической нагрузки**, отражающий количество иждивенцев на одного занятого;

г) **коэффициент нагрузки пенсионерами**, отражающий количество пенсионеров, приходящихся на 1000 занятых;

д) **уровень производительности труда** (национальной, региональной, по отдельным видам деятельности).

При изучении рынка труда отдельных стран и регионов следует проводить ретроспективный анализ, оценивать современное состояние и прогнозировать следующие демографические параметры (показатели):

1) рождаемость, смертность, естественный прирост (естественную убыль) населения;

2) количество эмигрантов, иммигрантов, сальдо миграций;

3) изменения административно-территориального устройства;

4) численность постоянного и наличного населения;

5) демографические данные и показатели рынка труда других стран.

Данные показатели могут использоваться при проведении исследовательской и проектной работы, для занятий научных кружков.

Выводы. Таким образом, изучение рынка труда и занятости населения требует более основательно-го изложения в учебниках по географии, однако, не последнюю роль играет самообразование, инициатива учителя в организации учебного процесса и его содержания.

**Рецензент – кандидат географических наук,
доцент В.Г. Фоменко**

Список использованных источников:

1. Алексеев А.И. Население и хозяйство России: Учеб. для 9 кл. общеобразоват. учреждений / А.И. Алексеев, В.В. Николина. – М.: Просвещение, 1995. – 320 с.
2. Бахчиева О.А. География. Экономическая и социальная география мира: 10-11 кл. / О.А. Бахчиева. – М.: Вентана-Граф, 2013. – 400 с.
3. География. Россия. 8 кл.: Учеб. для общеобразоват. организаций / А.И. Алексеев и др. – М.: Просвещение, 2014. – 255 с.
4. География. Россия. 9 кл.: Учеб. для общеобразоват. организаций / Под ред. А.И. Алексеева. – М.: Просвещение, 2014. – 240 с.
5. Домогацких Е.М. География. Население и хозяйство России: Учеб. для 9 кл. общеобразоват. учреждений / Е.М. Домогацких. – М.: ООО «Русское слово – учебник», 2013. – 280 с.
6. Дронов В.П. География России. Население и хозяйство. 9 кл.: Учеб. для общеобразоват. заведений / В.П. Дронов, В.Я. Ром. – М.: Дрофа, 2001. – 384 с.
7. Максаковский В.П. Экономическая и социальная география мира: Учеб. для 10 кл. общеобразоват. учреждений / В.П. Максаковский. – М.: Просвещение, 2001. – 350 с.
8. Сиротенко А.Й. Економічна і соціальна географія України / А.Й. Сиротенко. – К.: Освіта, 2001. – 222 с.
9. Холина В.Н. География. 10 кл. Углубленный уровень: Учеб. / В.Н. Холина. – М.: Дрофа, 2013. – 319 с.
10. Чубарэ С.А. Общая экономическая и социальная география: Учеб. для 8 кл. – Кишинев: ТІРСІМ, 1997. – 208 с.

References:

1. Alekseev, A.I., Nikolina, V.V. (1995). Naselenie i hozjajstvo Rossii. Ucheb. dlja 9 kl. obshheobrazovat. uchrezhdenij [Population and economy of Russia. Textbook for the 9th form of general education institutions]. Moskva: Prosveshchenie, 320.
2. Bahchieva, O.A. (2013). Geografija. Jekonomicheskaja i social'naja geografija mira: 10-11 kl. [Economic and social geography of the world: 10-11 forms]. Moskva: Ventana-Graf, 400.
3. Alekseev, A.I., etc., ed. (2014). Geografija. Rossija. 8 kl.: Ucheb. dlja obshheobrazovat. organizacij [Geography. Russia. 8th form: Textbook for general education organizations]. Moskva: Prosveshhenie, 255.

4. Alekseev, A.I., ed. (2014). Geografija. Rossija. 9 kl.: Ucheb. dlja obshheobrazovat. organizacij [Geography. Russia. 9th form: Textbook for general education organizations]. Moskva: Prosveshhenie, 240.
5. Domogackih, E.M. (2013). Geografija: Naselenie i hozjajstvo Rossii: Ucheb. dlja 9 kl. obshheobrazovat. uchrezhdenij [Geography: Population and economy of Russia: Textbook for the 9th form of general education institutions]. Moskva: OOO «Russkoe slovo – uchebnik», 280.
8. Dronov, V.P., Rom, V.Ja. (2001). Geografija Rossii. Naselenie i hozjajstvo. 9 kl.: Ucheb. dlja obshheobrazovat. zavedenij [Geography of Russia. Population and economy. 9th form: Textbook for general educational institutions]. Moskva: Drofa, 384.
7. Maksakovskij, V.P. (2001). Jekonomicheskaja i social'naja geografija mira: Ucheb. dlja 10 kl. obshheobrazovat. uchrezhdenij [Economic and social geography of the world: Textbook for the 10th form of general education institutions]. Mosrva: Prosveshchenie, 350.
8. Sy`rotenko, A.J. (2001). Ekonomichna i soczial`na geografija Ukrainy` [Economic and social geography of Ukraine]. Ky`yiv: Osvita, 222.
9. Holina, V.N. (2013). Geografija. 10 kl. Uglublennyj uroven': Ucheb. [Geography: 10th form. Advanced level: Textbook]. Moskva: Drofa, 319.
10. Chubarje, S.A. (1997). Obshhaja jekonomicheskaja i social'naja geografija: Ucheb. dlja 8 kl. [General economic and social geography: Textbook for the 8 form]. Kishinev: TIPCIM, 208.

УДК 911.37 : 81`373.21

Ірина Дрогушевська, к. геогр. н., головний редактор

e-mail: drogushevska@i.ua

ДНВП «Картографія», м. Київ

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ ТОПОНІМІЇ: КОНЦЕПЦІЯ ПОВЕРНЕННЯ ІСТОРИЧНИХ НАЗВ НА КАРТУ УКРАЇНИ

У квітні 2015 р. Верховна Рада України ухвалила 4 закони про декомунізацію. Упродовж шестимісячного терміну органам державної влади та місцевого самоврядування необхідно було провести громадські слухання та подати до Верховної Ради пропозиції щодо перейменування об'єктів топонімії, які містять символіку комуністичного режиму.

Україна не є першою країною, яка засудила комуністичний тоталітарний режим та його спадок. Комуністичний режим засуджений у багатьох країнах колишнього соціалістичного табору – Естонії, Латвії, Литві, Чехії, Словаччині, Польщі.

В основу концепції декомунізації топонімів було покладено декілька принципів. Основними серед них є: науковість, комплексність, системність, поєднання загальнонаціонального та регіонального підходів, публічність. Загалом в Україні упродовж року перейменовано понад 900 населених пунктів. Найбільше внаслідок декомунізації було перейменовано сіл – 858 (92%), 48 селищ міського типу (5%) та 31 місто (3% від усіх перейменованих населених пунктів).

Ключові слова: декомунізація, топонімія, картографування.

Ирина Дрогушевская

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ ТОПОНІМІЇ: КОНЦЕПЦІЯ ВОЗВРАЩЕННЯ ІСТОРИЧЕСКИХ НАЗВАНІЙ НА КАРТУ УКРАЇНИ

В апреле 2015 г. Верховная Рада Украины приняла 4 закона о декомунизации. В течение шестимесячного срока органам государственной власти и местного самоуправления необходимо было провести общественные слушания и подать в Верховную Раду предложения относительно переименования объектов топонимии, которые содержат символику коммунистического режима.

Украина не является первой страной, которая осудила коммунистический тоталитарный режим и его наследие. Коммунистический режим осуждён во многих странах бывшего социалистического лагеря – Эстонии, Латвии, Литве, Чехии, Словакии, Польше.